

MUNICIPIUL CAHUL DIN PUNCT DE VEDERE DEMOGRAFIC, EDILITAR, ECONOMIC ȘI CULTURAL (CONFORM DATELOR RECENSĂMÂNTULUI DIN 29 DECEMBRIE 1930) (II)

Doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova. Domenii de preocupare: istoria contemporană a românilor și universală, demografia contemporană. Cărți publicate: *Scrierea și rescrierea istoriei. Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial*. Chișinău: ARC, 2016; 1918. *Pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*. ARC, Chișinău, 2018; *În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*. București: Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2018; *Emmanuel de Martonne – l'avocat de la Roumanie à la Conférence de Paix à Paris en 1919–1920 en matière de Besarabie*. Mauritius: Éditions Universitaires Européennes, 2018 etc.

Nicolae ENCIU

Municipiul Cahul din punct de vedere demografic, edilitar, economic și cultural (conform datelor recensământului din 29 decembrie 1930) (II)

Rezumat. Partea a doua a studiului tratează aspecte esențiale ale deceniilor românești din istoria orașului și județului Cahul, precum structura socio-profesională a populației și ocupațiile locuitorilor, starea și evoluția comerțului, transportului și comunicațiilor; asistența sanitară și starea de sănătate a populației și, nu în ultimul rând, evoluția culturii și a învățământului în anii interbelici. Datele invocate constituie o dovadă elocventă a faptului că populația, economia și viața socială în ansamblu în orașul și județul Cahul între cele două războaie mondiale urmau modelul consacrat de modernizare al Europei Occidentale. Cât privește viața culturală și învățământul în orașul și județul Cahul, analiza efectuată probează că în acei ani s-a reușit crearea unei școli centrate pe valori, principii și norme democratice, în care calitatea corpului didactic se reflecta nu doar în activitatea de predare, în evaluarea elevilor și studenților, în examene edificatoare și credibile, ci și în contribuția acesteia la viața comunității. Recunoașterea adevărului că învățământul constituie domeniul fundamental pentru ridicarea nivelului de cultură și de viață al poporului, pentru formarea de cadre necesare economiei, vieții administrative, activității sociale, politice, științifice etc., i-a asigurat un loc esențial în societatea românească interbelică.

Cuvinte-cheie: oraș, Cahul, județ, deceniile românești, structură socio-profesională, comerț, transport, comunicații, recensământ, populație, asistență sanitară, cultură, învățământ, știință de carte..

The Municipality of Cahul from a Demographic, Urban, Economic and Cultural Point of View (According to the Census Data of December 29, 1930) (II)

Abstract. The second part of the study deals with essential aspects of the Romanian decades in the history of the city and the county of Cahul, such as the socio-professional structure of the population and the occupations of the inhabitants, the state and evolution of trade, transport and communications; health care and the health status of the population and, last but not least, the evolution of culture and education in the interwar years. The cited data is an eloquent proof of the fact that the population, economy and social life as a whole in the city and county of Cahul between the two world wars followed the established modernization model of Western Europe. As for cultural life and education in the city and county of Cahul, the analysis carried out proves that in those years it was possible to create a school centered on democratic values, principles and norms, in which the quality of the teaching staff was reflected not only in the teaching activity, in the evaluation of the students and students, in edifying and credible exams, but also in its contribution to the life of the community. The recognition of the truth that education is the fundamental field for raising the level of culture and life of the people, for the training of cadres necessary for the economy, administrative life, social, political, scientific activity, etc., ensured it an essential place in the interwar Romanian society.

Keywords: city, Cahul, county, Romanian decades, socio-professional structure, trade, transport, communications, census, population, health care, culture, education, book science.

Structura socio-profesională a populației județului Cahul. Ocupațiile locuitorilor

Anexând Basarabia la 1812, Rusia țaristă a produs asupra acesteia consecințe nu numai pe plan politic, economic sau etno-cultural, ci și inclusiv asupra structurii ei socio-profesionale, încercându-se crearea unei societăți întemeiate pe principiile colectivismului și ale egalitarismului, în contrast cu societățile occidentale, care aveau la bază valorile liberalismului și ale individualismului [1]. Așa cum pe bună dreptate menționa istoricul Alexandru Boldur: „asuprind naționalitățile, monarhia rusă a trebuit, totodată, să elaboreze un fel comun de a trăi, o oarecare egalitate”, iar, pentru realizarea acestui obiectiv, „forța sau pedeapsa nu erau suficiente, mai trebuia și un sistem de conviețuire”. Potrivit aceluiași autor, la afirmarea și consolidarea spiritului de reconciliere a populației dintre Prut și Nistru a contribuit într-o anumită măsură inclusiv politica internă a guvernelor Rusiei țariste, prin care „supușii țarului nu se divizau în clase superioare și inferioare potrivit criteriului originii naționale” [2, p. 276].

Considerată din punctul de vedere al stărilor existente în cadrul Imperiului țarist, populația orașului Cahul de 7.077 de locuitori la recensământul din 28 ianuarie 1897 consta din 81 de nobili prin moștenire și personali, 22 de persoane cu funcții ecleziastice, 6.338 de mic-burgezi, 314 de țărani, 295 de supuși străini și 27 de persoane aparținând altor stări [3]. Cu toate că numărul covârșitor de mici-burgezi ar fi demonstrat „dezvoltarea unei vieți urbane intense” în orașul Cahul, recensământul din 1897 a confirmat faptul cunoscut și anterior că majoritatea zdrobitoare a populației ținutului respectiv își avea ca sursă principală sau chiar exclusivă de existență agricultura și activitățile conexe acesteia. În general, structura socio-profesională constituită în anii țarismului inclusiv în ținutul Cahul confirma tendința afirmării unei „căi aparte” a Rusiei, având la bază obștea țărănească întemeiată pe principiul colectivismului, al datinilor și tradițiilor, într-un pretins contrast pozitiv cu modelul european de evoluție, întemeiat pe principiile individualismului, ale concurenței și eficienței, filosofie dezvolta-

tă de o întreagă pleiadă de intelectuali ruși, inclusiv de către Nikolai Berdeev și S. Bulgakov, N. Gogol și F. Dostoievski, Vl. Soloviev și E. Trubețkoi, N. Fedotov și P. Florenski. Conform tuturor autorilor nominalizați, „specificul” și „calea aparte” a evoluției social-economice a Rusiei ar fi constat nu în imitarea impresionantului progres tehnico-științific demonstrat de țările Europei Occidentale, ci în idealul „transformării” moral-spirituale a conștiinței sociale în procesul autoconducerii obștești și al democrației muncitorești [4].

Cât privește „populația săteană”, țărâni-mea propriu-zisă din ținutul Cahul, la fel ca în întreaga Basarabie, în proporție covârșitoare de $\frac{3}{4}$ din totalul populației, „a rămas aproape aceeași cum era în momentul anexării Basarabiei în 1812. Aici s-au păstrat neatinse – limba română, obiceiurile, credințele, datinele și dragostea, adevărată și nestrămutată pentru țară” [5]. Cu referire la clasa de mijloc, reprezentată în principal de nobilimea „de viță nouă”, aceasta – la fel ca în întreg cuprinsul Basarabiei – nu a mai ajuns să se constituie într-un element distinct al vieții social-economice din orașul și ținutul Cahul, fiind reprezentată preponderent de negustori având ca obiecte de comerț cerealele, vitele, peștele, vinul, pădurile, pielea, lâna, de rând cu tot felul de meseriași, antreprenori, militari, funcționari etc. În primăvara anului 1920, în Basarabia a fost efectuat un recensământ al principalelor produse agricole disponibile, inclusiv al producătorilor și depozitarilor de materii agricole pe județe, conform naționalității și stării civile a acestora, oferind o imagine de ansamblu a structurii socio-profesionale a populației Basarabiei în primii ani postbelici, inclusiv a populației județului Cahul. Conform aceluși recensământ, în cuprinsul județului Cahul erau cultivate 125.872 ha, fiind atestați 19.933 de agricultori, 54 de negustori și 16 industriași depozitari de cereale. Din punct de vedere etnic, producătorii și ceilalți depozitari de materii prime erau: moldoveni (14.832 agricultori, 21 de negustori, 17 industriași), ruși (1.497 agricultori, 157 de negustori, 5 industriași), evrei (26 de agricultori, 65 de negustori, 5 in-

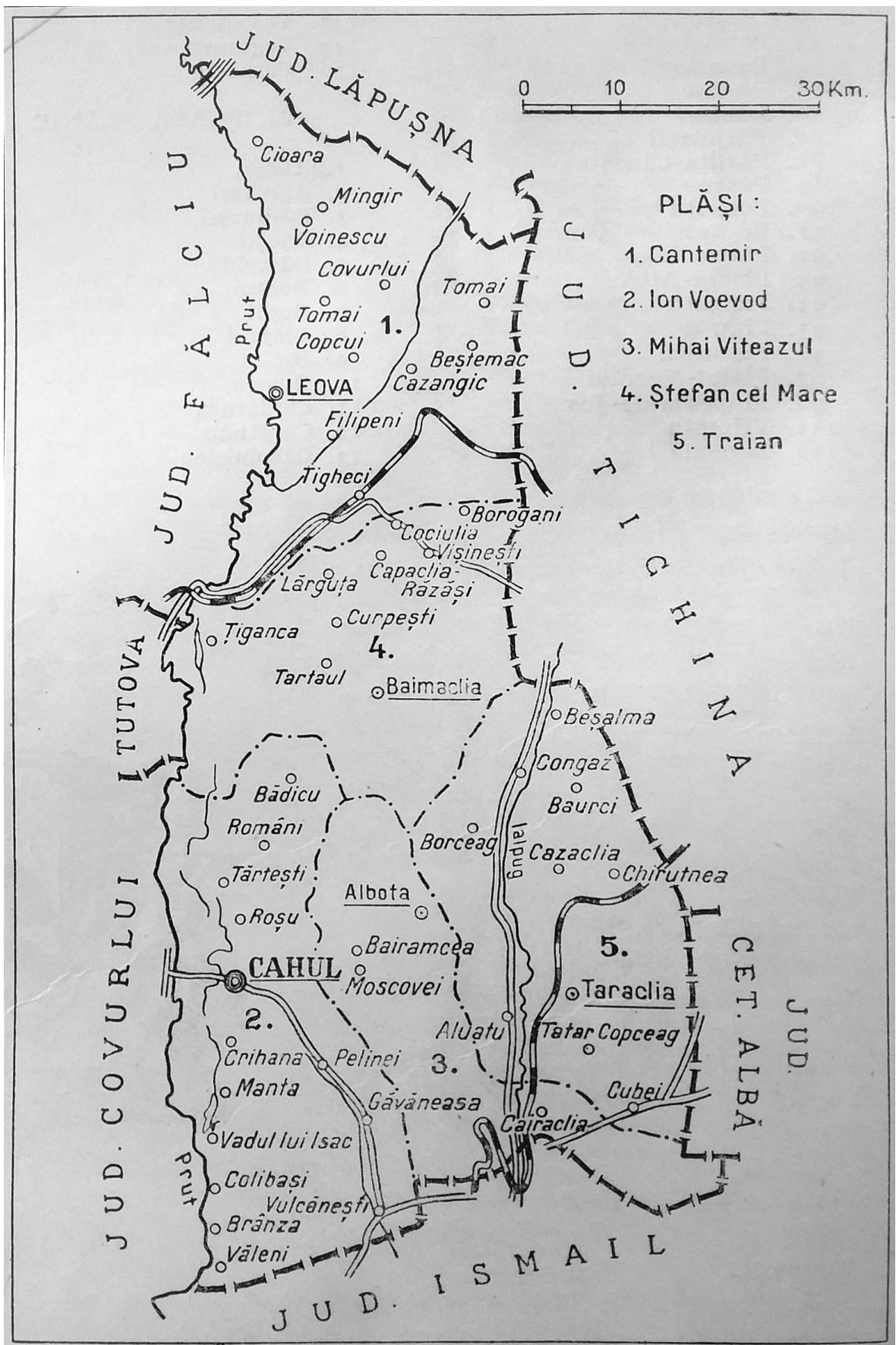

Fig. 1. Harta județului Cahul (1938).

dustriași), bulgari (1.582 de agricultori, 22 de negustori, 13 industriași) și 59 de agricultori greci, ceilalți 1.569 de agricultori, 13 negustori și 4 industriași fiind de alte naționalități [6].

Urmărindu-se eliminarea cauzelor indolenței cultivate timp de 106 ani de dominație țaristă în Basarabia, unul din obiectivele majore ale întregii societăți românești după 1918 a constat în adoptarea și cultivarea spiritului capitalist de întreprindere și de organizare în diferite straturi socio-profesionale. Precum afirma în această ordine de idei cunoscutul autor al lucrării „Rostul și destinul burgheziei românești”, M. Manoilescu, „noi nu putem trece mai departe spre forme superioare de viață socială, dacă nu facem întâi – bineînțeles în condiții apropiate timpului nostru – școala burgheziei, cu toate lecțiile pe care le poate da. Întocmai ca acei întârziați, care se instruiesc la o vârstă înaintată, va trebui și noi să facem «cursuri serale», de educație și învățatură burgheză” [7].

Este un adevăr indiscutabil că reformele din primul deceniu interbelic au determinat îndrumarea societății românești pe calea constituirii unei structuri socio-profesionale a populației de tipul celei afirmate în țările Europei Occidentale.

Privitor la județul Cahul, recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930 a stabilit următoarea structură a populației din punctul de vedere al ocupațiilor acesteia. Din cei 196.693 de locuitori ai județului (98.694 populație masculină și 97.999 populație feminină) atestați la recensământul din 1930, 47.090 de locuitori (41.043 bărbați și 6.047 femei) constituiau categoria populației active din punct de vedere economic, încadrată efectiv în procesul general al producției de bunuri materiale și culturale, în timp ce alți 63.619 locuitori alcătuiau categoria auxiliarilor, membri ai familiei celor activi (16.815 bărbați și 46.804 femei), iar 85.984 de locuitori, inclusiv 40.836 bărbați și 45.148 femei constituiau categoria persoanelor inactive și întreținute, aflate în afara procesului de producție [8, p. 90].

Considerată pe clase de profesii, din totalul de 196.693 de locuitori ai județului Cahul, înregistrați la recensământul din 29 decembrie

1930, ocupația majorității zdrobitoare a acesteia în număr de 178.155 de locuitori – 89.350 bărbați și 88.805 femei – o constituia exploatarea solului (avându-se prin aceasta în vedere agri-pomiviti-legumi-horti-cultura, silvicultura și vânatul, pescuitul, creșterea animalelor). În industria de transformare (industria metalurgică, industria lemnului, construcții, industria textilă și manufacturieră, industria alimentară ș.a.) erau ocupate 5.399 de persoane (2.854 bărbați și 2.545 femei). Ocupația a 3.909 locuitori o constituia comerțul și alte 3.929 de persoane alcătuiau categoria funcționarilor din instituțiile publice ale județului. În sfârșit, în transport și comunicații erau ocupate 1.089 de persoane, iar în servicii și profesii de interes obștesc și diverse – alte 3.047 de persoane de ambe sexe [8, p. 90-97].

Cu toate că efectele pozitive ale reformelor din primii ani postbelici se aflau abia într-o fază incipientă, ele au produs, cu toate acestea, mutații importante în structura socio-profesională a populației față de perioada anterioară Primului Război Mondial. În pofida unei conjuncturi economico-sociale mai puțin favorabile în primii ani postbelici, structura socio-profesională a populației orașului și județului Cahul se apropia tot mai mult de modelul european, de factură liberală. Astfel, spre deosebire de anii de până la Primul Război Mondial, structura socio-profesională a populației orașului Cahul devenise, deja către mijlocul anilor '20, foarte diversificată, constând din avocați (Mihai Gheorghiu, Adrian Hristache, Nicolae Radu, Constantin Rădulescu), agenții de asigurări („Dacia România”, agent J. Herzenstein; „Prevedere”, agent special Nicolae Capalo, comerciant), ateliere mecanice (Ilie Saghidinof), băcani, bănci comerciale (banca „Cahul” S.A., capital 1 milion de lei, președinte al consiliului de administrație P. Gafritza; „Banca Populară”, director D. Zeliano; Banca Moldovei de Jos, Banca Populară „Gospodarul”, Banca Populară „Prutul” – Diomos & Gățulescu, Casa de Credit a Agricultorilor din jud. Cahul, Federația Băncilor Populare din jud. Cahul), bărbieri, brutari, cafenele (Serghei Luțcov), cârciumari, cizmari, cofetari, croitori, drogherii, farmacii (Paulina

Strâmban), magazine și ateliere de fierărie, magazine de galanterie, ateliere de hamuri, ingineri (Aurel Mironescu, șeful Serviciului tehnic județean), librării (Anastasia I. Mănescu, Constantin Sorochin), restaurante (Iosif Goltzman, Strul Goltzman, Stavro Lecața, Victor Murmurache), tipografii (Anastasia I. Mănescu, Constantin Sorochin, Haralambie Vizanti), mori cu aburi (George Caravasile, Alexandru Crăciunescu), fabricanți de ulei (Solomon Frucht, David Herțenștein, Șloim Goldenștein), fabrici de săpun (Iosif Cohan) ș.a. [9].

Datele invocate constituie o dovadă elocventă a faptului că populația, economia și viața socială în ansamblu în orașul și județul Cahul între cele două războaie mondiale urmau modelul consacrat de modernizare al Europei Occidentale.

Comerțul, transportul, comunicațiile

Conform Legii de reorganizare a Camerelor de Comerț din 1925, în regiunile de importanță economică puteau fi înființate Camere de Comerț și Industrie, pe județe. Din acest punct de vedere, așa cum județul Cahul era bogat în special în cereale, vinuri de calitate, pește și vite, deci o regiune agricolă și în același timp comercială de o importanță economică deosebită, prin Înaltul Decret Regal nr. 766 din 1927 a luat ființă Camera de Comerț Cahul [10, p. 1], care a jucat un rol important în asigurarea progresului economic al județului între cele două războaie mondiale.

Din punct de vedere economic, județul Cahul se împărțea în patru regiuni distincte: stepa bogată în cereale, regiunea deluroasă bogată în vii și vinuri, regiunea cu terenuri inundabile și bălți și regiunea păduroasă.

Suprafața terenurilor arabile din cuprinsul jud. Cahul se cifra la 292.524 ha pământ arabil, în valoare de 1.462.620.000 lei, acest teren producând anual 34.518 vagoane de cereale, în valoare totală de 517.770.000 lei. Suprafața ocupată cu plantațiuni de vii era de 15.071 ha, constituind echivalentul a 602.870.000 lei și producând în medie câte 1.923.000 decaltri de vin anual, evaluați la circa 193 milioane de lei. În întreaga Basarabie dar și dincolo de ho-

tarele României interbelice erau cunoscute și apreciate renumitele vinuri de pe proprietățile lui Vladimir Zaporojcenco, vinurile Sovcietății Trifești, vinurile Cavaliotti, Tomov, Zahariadi, Micinic etc. [10, p. 5].

Suprafața ocupată de bălți era de circa 5.825 ha în valoare de 47.325.000 lei, producția peștelui din ele cifrându-se la suma de 16 milioane de lei anual. Bălțile erau exploatate prin cooperative piscicole și prin arendări particulare, peștele fiind în parte întrebuințat pentru consumul intern, iar o altă parte aprovizionând piața din orașul Galați. Suprafața livezilor era de 200 ha, producând anual fructe în valoare de 1.240.000 lei, iar pădurile ocupau o suprafață de 3.997 ha, în valoare de circa 80 milioane de lei [10, p. 3].

Conform datelor statistice oficiale, 65.375 de gospodării din județ cultivau o suprafață totală de 292.524 ha de cereale, producând anual 34.518 vagoane de grâu de toamnă și de primăvară, orz, ovăz, porumb, secară, floarea-soarelui, rapiță, in ș.a. La modul general, o jumătate din recolta anuală de cereale mergea la export, iar a doua jumătate era întrebuințată pentru satisfacerea consumului intern și pentru noi însămânțări.

În cuprinsul județului Cahul, rețeaua de cale ferată era de o lungime de 110 km, iar șoselele naționale – de 173.524 m, cu 53 de poduri de lemn, 20 poduri tubulare din beton și alte 100 de poduri de lemn pe drumuri județene.

Așa cum rețeaua căilor terestre de comunicații era insuficientă, necesitând importante alocații financiare, în anii interbelici s-au depus eforturi substanțiale în vederea punerii la punct a transportului sistematic pe râul Prut. Județul Cahul se mărginea la est cu râul Prut pe o lungime de 150 km în linie dreaptă, de la satul Călmățui și până la satul Văleni. Râul Prut era navigabil de la Leușeni, județul Chișinău, asigurând exportul cerealelor cu șlepurile cu destinația Galați și Brăila. Problema transportului de mărfuri pe râul Prut s-a pus mai ales din 1928, când, prin diverse memorii și studii detaliate adresate instanțelor de către factorii administrativi din or. Cahul, „s-au făcut intervențiuni pentru îndiguirea Prutului și acomodarea lui pentru transportul mai viu al cerealelor” [10, p. 6].

Conform datelor statistice oficiale, deja către anul 1933 transportul de cereale prin rețeaua fluvială de comunicații depășise atât din punct de vedere cantitativ, cât și valoric volu-

mul transportului de cereale prin rețeaua CFR, fapt relevat de datele din următoarele două tabele [10, p. 8-9].

Tab. 1. Transportul cerealelor din județul Cahul pe râul Prut, în 1933.

Denumirea punctelor de încărcare pe râul Prut	Nr. șlepurilor	Cantitatea de grâne (kg)	Cantitatea de grâne (vagoane)
Punctul Cahul	70	10.470.000	1.047
Punctul Gotești	55	11.820.000	1.182
Punctul Sărata-Răzeși și Pogonești	40	7.920.000	792
Punctul Fălciu	57	13.510.000	1.351
Punctul Leova	77	17.810.000	1.781
Total	299	61.450.000	6.153

Tab. 2. Transportul cerealelor din județul Cahul prin rețeaua CFR, în 1933.

Gara	Cantitatea de grâne (kg)	Cantitatea de grâne (vagoane)
Taraclia	26.562.005	2.656
Iargara	5.495.000	549
Prut	650.000	65
Traian-Val	5.780.000	278
Greteni	6.581.400	658
Vulcănești	2.772.500	277
Total	47.840.905	4.784

Calculat în medie la 15 mii lei vagonul, ar rezulta că în 1933 s-au transportat pe râul Prut 6.153 de vagoane de cereale în valoare aproximativă de 93 milioane de lei, în timp ce prin stațiile CFR s-au transportat circa 4.784 de vagoane de cereale în valoare de 72 milioane de lei.

Așa cum susțineau alcătuitoarii Anuarului „Socec” al României Mari (1923/1924), în timp ce agricultura județului Cahul era dezvoltată, constând din întinse terenuri cultivabile iar comerțul era activ, industria propriu-zisă a acestei regiuni ar fi fost „fără importanță”, reprezentată de câteva mori, fabrici de cărămizi, de săpun și de uleiuri, – o afirmație ce corespundea doar parțial adevărului.

Fiind mai mult agricolă decât industrială, era firesc ca regiunea Cahul să fie bogată preponderent în industrii agricole. În circumscripția

Camerei de Comerț Cahul funcționau circa 22 de fabrici de ulei, – 4 fabrici mari cu motor, iar restul fiind oloinițe, prelucrând anual în ulei circa 300 vagoane de floarea-soarelui. Prețul la ulei varia între 16 și 23 lei/kg, fabricile reușind astfel să le concureze cu succes pe cele din Vechiul Regat. În circumscripție mai funcționau 44 de mori, dintre care 4 erau sistematice. În județ – fabrici de cărămidărie, de țiglă, de ape gazoase, fabrici de cașcaval, daracuri de lână ș.a.

În total, în circumscripție erau înregistrate și își desfășurau o activitate sistematică 1.400 de firme comerciale, care achitau un impozit anual de circa 6 milioane de lei. Prin poziția sa geografică favorabilă, prin bogățiile sale naturale numeroase și variate, județul Cahul interbelic, care forma Circumscripția Camerei de Comerț Cahul, era o regiune de o mare importanță și

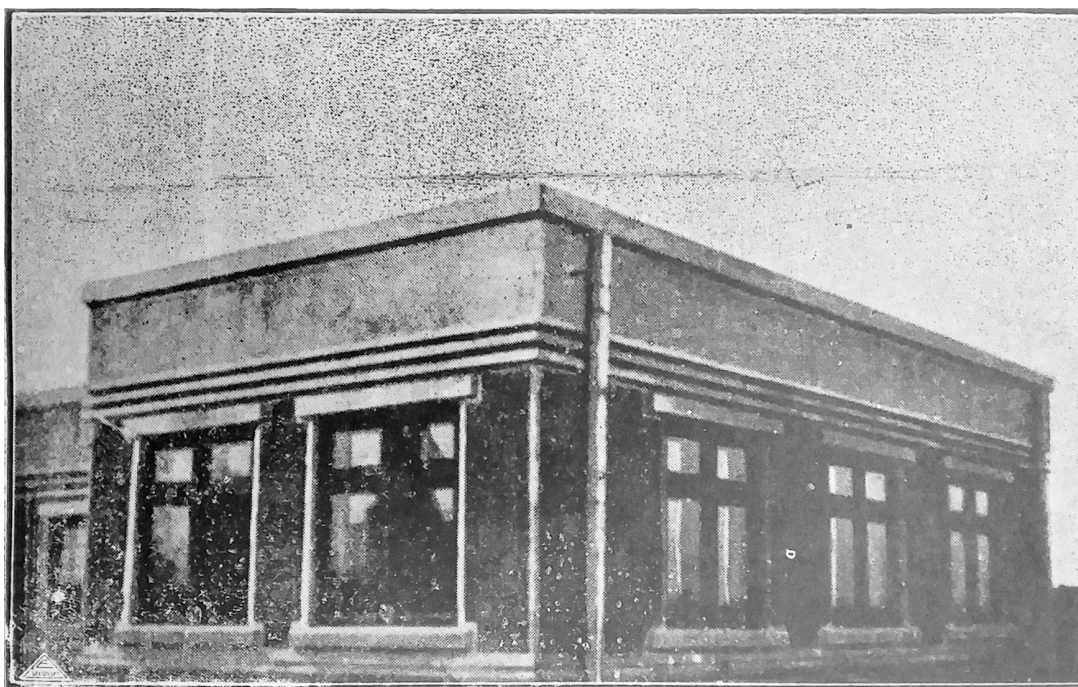

Fig. 2. Palatul Camerei de Comerț din Cahul.

perspectivă economică, bogată în cereale, vinuri, struguri, fructe, legume, pește, uleiuri și animale, asigurându-și nu numai necesitățile interne, ci și exportând cantități importante de produse agricole în județele vecine și chiar peste hotarele României interbelice.

Evocând rolul și contribuția deosebită a inițiatorilor înființării Camerei de Comerț din Cahul – Arsenie Birjeniu, Haralamb Vizanti ș.a., – președintele în exercițiu al Camerei din 1937, Vasile Crețu, avea să constate, într-o monografie consacrată evoluției economice a jud. Cahul, că deja în primii ani de existență (1927–1937), o mare parte din dezideratele instituției respective „au fost realizate cu succes, simțindu-se chiar o îndreptare a situației județului, în acest timp”, iar „bogățiile ce se găsesc în acest județ, puse în valoare de mâna cinstită și dibace a comercianților, au ajuns să-și spună cuvântul nu numai pe piața țării, ci și în străinătate” [11, p. 5].

Asistența sanitară și starea de sănătate a populației

Marile prefaceri survenite în structura statului român după Primul Război Mondial, au impus cu necesitate preocupări speciale în domeniul organizării și legislației sanitare, în ve-

derea ameliorării stării de sănătate a populației. Astfel, deja din prima jumătate a anului 1921, Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar din Basarabia a fost încorporată la Ministerul Muncii, Ocrotirilor Sociale și al Sănătății, iar în iunie același an, a fost promulgată o lege prin care legea sanitară și toate celelalte legi și regulamente cu caracter sanitar din Vechiul Regat intrau în vigoare în toate teritoriile alipite, începând cu ziua promulgării lor [12, p. 53].

În anul 1923, printr-o lege specială a fost înființat Ministerul Sănătății și al Ocrotirilor Sociale, care a marcat un pas important pe calea îmbunătățirii îndrumării tehnice a acțiunilor de sănătate publică. Un rol esențial în evoluția organizării sănătății publice l-a jucat și Legea pentru unificarea legislativă, promulgată în 1925 și pusă în aplicare începând cu 1 ianuarie 1926. În sfârșit, nu însă și în ultimul rând, Legea sanitară și de ocrotire din 4 iulie 1930, a cărei adoptare a fost precedată de ample discuții în cercurile medicale, a promovat o serie de principii înaintate, cum ar fi descentralizarea serviciului sanitar și de ocrotire prin bugete sanitare independente. În privința asistenței sanitare a satelor, legea prevedea înființarea caselor de ocrotire și a surorilor de ocrotire. Legea prevedea ca, din punct

de vedere medico-sanitar, județele României să fie împărțite în plăși sanitare, compuse din una sau mai multe plăși administrative. Populația unei plase sanitare nu putea depăși 100.000 de locuitori și nici limitele geografice ale județului respectiv (fig. 1). Și de această dată, cadrul organizatoric sanitar încerca să-l urmeze pe cel administrativ, tocmai pentru a putea solicita mai lesne administrația de stat în sprijinirea materială a instituțiilor de sănătate publică destinate funcționării în mediul rural. Spitalul, pe care legea îl prevedea să funcționeze la reședința plășii, trebuia să se întrețină din bugetul statului [13].

Completată în 1933 cu noi dispoziții, legea sanitară prevedea ca la reședințele fiecărei plăși să funcționeze câte un spital de plasă, întreținut din bugetul județului, iar în comuna reședință să funcționeze câte un dispensar mixt. Plasa sanitară era condusă de un medic igienist, care activa în colaborare cu pretorii plășilor administrative și purta responsabilitatea pentru toate aspectele referitoare la igiena și salubritatea comunelor din zona respectivă. Medicii igienisti de plasă și medicii dispensarelor mixte participau, de asemenea, la viața culturală a satelor și la activitățile de propagandă igienică [14].

Grație măsurilor legislative și noii organizări a serviciului sanitar, sănătatea populației Basarabiei între cele două războaie mondiale a constituit terenul unor importante realizări, caracterul pregnant al căror iese în evidență mai ales comparativ cu perioada de până la 1918. Astfel, serviciul sanitar basarabean a înregistrat, în perioada dintre cele două războaie mondiale, progrese notabile: de la 18 spitale, 80 de dispensare, 20 de băi și 44 de centre de deparazitare existente până la 1917 s-a ajuns la o întreagă rețea de instituții spitalicești, constând din 82 de spitale, 230 de dispensare, 171 băi și 388 de centre de deparazitare în 1940 [15].

Cu referire la județul Cahul, bugetele comunelor rurale și ale celor urbane (Cahul, Leova) din perioada interbelică au beneficiat, pentru prima dată în istoria existenței lor, de importante alocații sanitare. Astfel, la o populație de 10.743 de locuitori la 1 iulie 1933 și un buget general de 5.175.736 lei, alocația sanita-

ră din bugetul general al orașului Cahul era de 279.900 lei sau 5,4 % din bugetul general al orașului. Calculat pe cap de locuitor, reveneau câte 481,8 lei din bugetul general al orașului și 26,0 lei din alocația sanitară.

Avându-se în vedere atât ponderea populației rurale în totalul populației județului, precum și nivelul redus al asistenței sanitare în mediul rural, alocațiile sanitare din bugetele comunelor rurale se făceau luându-se în calcul ratele mortalității generale și celele infantile din județ, precum și cele ale diverselor maladii sociale, urmărindu-se obiectivul diminuării incidenței acestora. Astfel, avându-se în vedere că mortalitatea generală în satele din cuprinsul județului Cahul era de 29,9 la 1.000 de locuitori în prima jumătate a anilor '30, iar mortalitatea infantilă de 20,7 la 100 născuți vii, la o populație de 187.727 de locuitori în mediul rural al județului Cahul la 1 iulie 1933 și un buget general de 27.733.709 lei, alocația sanitară în bugetul general era de 3.411.500 lei sau 12,3 % din bugetul general al județului, constituind de circa 2,3 ori mai mult față de alocația sanitară pentru orașul Cahul [12, p. 400-401]. Calculat pe cap de locuitor în mediul rural, reveneau câte 147,7 lei din bugetul general al județului și 18,2 lei din alocația sanitară a bugetului județului.

Ca regulă generală, cu cât alocațiile sanitare în bugetele județelor erau mai mari, cu atât se reușea o reducere mai pronunțată a nivelului mortalității generale și a celei infantile, precum și a incidenței maladiilor sociale. Pe ansamblul Basarabiei, alocația sanitară anuală în bugetul județelor din anii '30 era de circa 50 milioane de lei sau 17,7 lei pe cap de locuitor; respectiv, nivelul mortalității generale și, mai ales, al celei infantile rămâneau încă la un nivel excesiv de înalt.

Un important concurs la ameliorarea stării igienico-sanitare generale l-au adus farmaciile rurale care funcționau în cadrul Căminelor Culturale, de la care sătenii puteau solicita consultații gratuite, precum și medicamentele respective. În aceleași localuri se colectau anual și plante medicinale pentru prepararea medicamentelor [16]. În cuprinsul județului Cahul, în anii '30 funcționau 3 farmacii în mediul urban

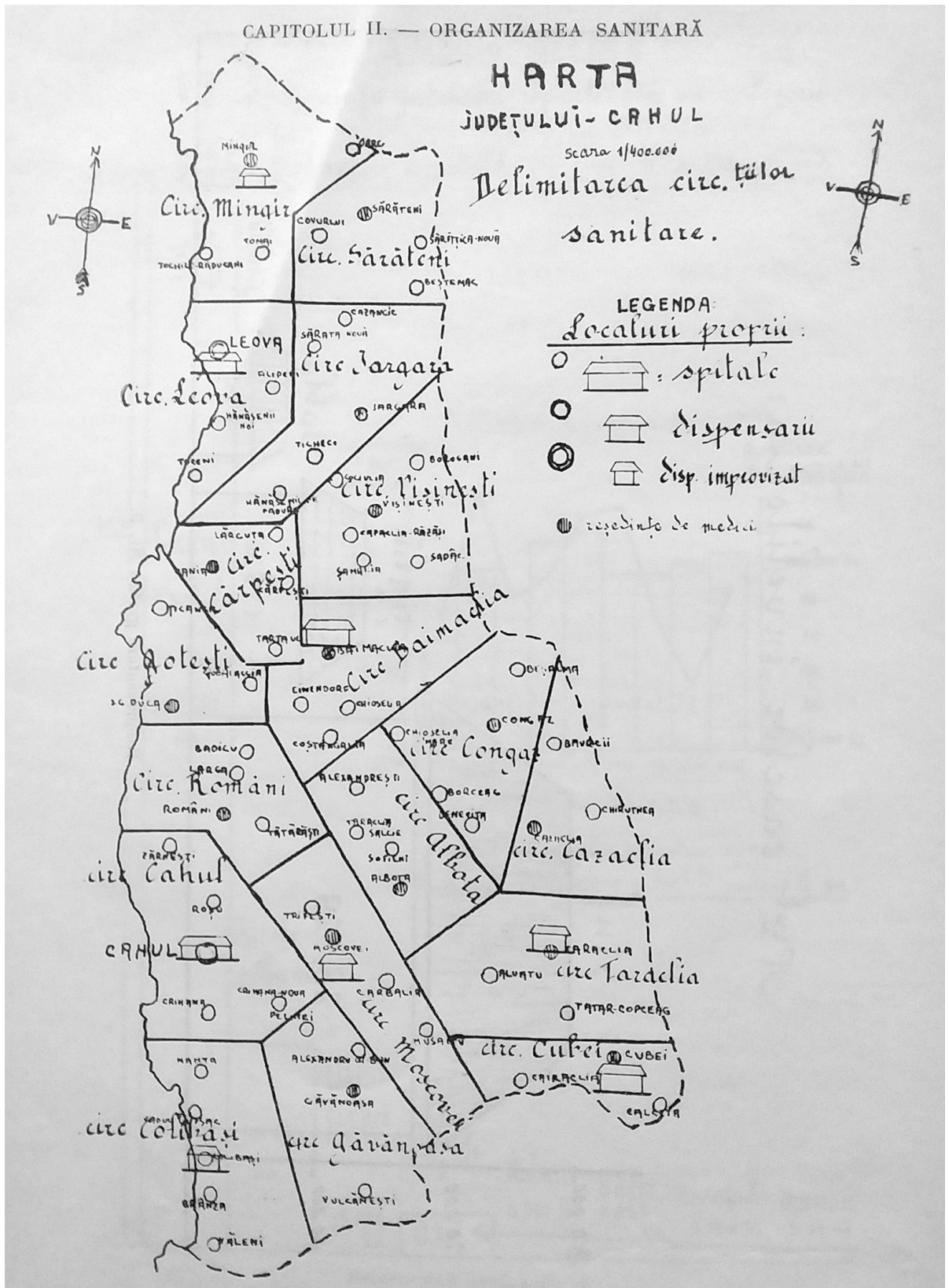

Fig. 3. Organizarea sanitară a județului Cahul în perioada interbelică.

(5.523 de locuitori la o farmacie) și 5 farmacii în mediul rural (36.513 locuitori la o farmacie), revenind câte 560 km² pentru o farmacie în ambele medii întrunite [12, p. 308-309], un număr categoric insuficient pentru ameliorarea stării igienico-sanitare a județului.

Urmărindu-se anihilarea stigmatului ratelor excesive ale mortalității generale și celei infantile, în vara-toamna anului 1938, sub egida Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale, pe teritoriul întregii Basarabii a avut loc cea mai amplă ofensivă sanitară din cadrul perioadei interbelice, în urma căreia „pacostea tifosului exantematic a dispărut complet în provincia dintre Prut și Nistru” [17], iar satele au căpătat „o înfățișare de sărbătoare” [18]. Precum afirma medicul primar al jud. Cetatea Albă, în cadrul numitei campanii sanitare, „medicul a pătruns din sat în sat, din casă în casă. Lupta a început, o luptă grea, care se va termina desigur cu izbândă. Se va începe o eră nouă și pentru țărânoșii noștri, odată cu ridicarea ei din punctul de vedere al sănătății și al bunei stări” [19]. Amplă acțiune sanitară a continuat inclusiv în anul 1939, consacându-se câte două săptămâni ale lunilor aprilie și septembrie ofensivei sanitare la sate, fiind încadrate 51 de echipe conduse de medici stagiați și 191 de medici de circumscripție sanitară.

În județul Cahul, caracterul accidentat al terenului, cu drumuri impracticabile în anumite timpuri cu precipitații abundente, influențau nu numai viața economică a locuitorilor, explicând inclusiv insuficiența producției agricole (o medie de doar 865 kg produse agricole la hectar în anii '30), ci și aspectul demografic al populației, caracterizat printr-o medie a natalității de 60 de nou-născuți la 1.000 de locuitori, existând și comune cu o natalitate chiar mai mare față de cifra respectivă. În același timp, mortalitatea generală era și ea superioară mediei pe întreaga Românie, asigurând, cu toate acestea, un important excedent natural al populației. Mortalitatea infantilă varia de la un an la altul și de la o comună la alta, constatându-se, cu toate acestea, o mortalitate infantilă mai mare în comunele cu populație predominant moldovenească

și o mortalitate infantilă mai redusă în cele cu populație germană (ex. comuna Vișinești), fapt explicabil prin condițiile economice superioare în coloniile germane [20, p. 22-26].

Pornind de la insuficiența acută de medici în cuprinsul județului Cahul, unul din principalele rezultate ale campaniei sanitare din 1938–1939 a fost crearea a 7 circumscripții rurale noi, fapt care a condus la o mai bună și eficientă organizare sanitară a județului, respectiv, la o creștere a numărului de medici.

În altă ordine de idei, de rând cu întocmirea primei monografii sanitare a județului și orașului Cahul, importanța campaniei sanitare din anii 1938–1939 a constat în elaborarea unei lucrări bazate pe statistici veridice, constituind o prețioasă sursă de informații, sugestii și orientări pentru factorii de decizie din acea perioadă. Din datele culese în cadrul campaniei sanitare din 1938–1939, se constată că județul Cahul avea o suprafață de 436.011 ha, 72 de comune rurale, 2 comune urbane și o populație totală de 220.076 de locuitori, constituind o densitate de 53 loc./km², față de media de 59 loc./km² pe întreaga Românie [20, p. 2245-2246].

Echipele sanitare au vizitat 46.586 de locuitori în tot cuprinsul județului, determinând igienizarea lor, asanând și un număr de 4.342 de fântâni. Toate cazurile noi de boli medico-sociale au fost tratate cu succes de medicii de circumscripție, combătându-se și izolându-se inclusiv maladiile infecto-contagioase. Din cele 38.372 de persoane examinate în județul Cahul, un mare număr de bolnavi au primit îngrijiri medicale calificate, primind și medicamente gratuite; s-au făcut, de asemenea, 157 de injecții și s-au luat 1.020 probe de laborator [20, p. 2270-2271].

Conform opiniei unanime, campania igienico-sanitară din 1938–1939 a fost un mare succes al întregului corp sanitar din județul Cahul, care și-a valorificat pe deplin energia și potențialul de lucru pe teren, izbutindu-se, în același timp, „promovarea problemelor sanitare la rangul și interesul pe care nu-l aveau în trecut”. Așa cum menționa fostul medic primar al județului Cahul, dr. Gheorghe Hoiescu, foloasele campaniei sanitare din 1938–1939 „au

fost cele mai mari și mai durabile”, dată fiind însoțirea acesteia „de o oarecare mișcare de opinie publică” și aceasta „împreună cu realizările pe teren, au sesizat pe țărani asupra importanței ce trebuie dată banalei chestiuni de igienă corporală și vestimentară”. Nu în ultimul rând, ca o consecință a celor 65 de conferințe publice ținute în cuprinsul județului, s-a putut observa în continuare „o mai mare grijă, în multe localități, pentru chestiunile în legătură cu igiena” [20, p. 2270].

Cultura și învățământul în anii interbelici

În județul și în orașul Cahul, la fel ca în întreaga Basarabie, binefacerile Marii Uniri din 1918 s-au manifestat nu numai în viața social-economică, ci și în cea culturală, perioada interbelică fiind bogată în evenimente și realizări importante în acest domeniu.

La modul general, preocuparea de căpetenie a tuturor guvernelor, dar și a întregii societăți românești în anii interbelici a fost „problema unificării sufletești a Basarabiei cu Patria-mamă prin apropierea și contopirea spiritului basarabean cu spiritul întregii națiuni, precum și prin plantarea aici, pe pământul Basarabiei, a tradiției și idealurilor culturii românești întru desăvârșirea și consolidarea actului Unirii din 1918” [21]. Așa cum pe bună dreptate s-a constatat încă în acei ani, „roadele acestei politici au fost mari”, inclusiv în cuprinsul județului și orașului Cahul, iar „pe terenul unificării culturale s-au realizat progrese enorme care ne inspiră speranțe și încredere pentru un viitor și mai fericit” [21].

Astfel, dacă la capitolul creșterii populației, cifrele recensământului din 1930 s-au dovedit a fi oarecum sub așteptările opiniei publice și ale administrației orașului, rezultatele acțiunii

școlare și culturale în județul și în orașul Cahul au fost de natură să echilibreze acea deziluzie și chiar să inspire optimism. Comparativ cu recensământul rusesc din 1897, care a atestat doar 18,0 % știutori de carte în orașul Cahul față de 32,84 % știutori în întreaga Basarabie, către 1930 numărul știutorilor de carte, practic, s-a dublat atât în cuprinsul județului, cât și, mai ales, în rândul populației orașului.

Conform rezultatelor recensământului din 1930, știutorii de carte în județul Cahul alcătuiau 34,1 % din totalul populației de peste 7 ani, inclusiv 47,1 % în rândul populației masculine și 21,2 % în cel al populației feminine [22, p. XV]. Exprimat în cifre absolute, din totalul populației județului Cahul de la 7 ani în sus – 149.799 de locuitori, știutorii de carte constituiau 50.775 de locuitori, inclusiv 35.020 de bărbați de la 7 ani în sus (din totalul de 74.797) și 15.755 de femei de la 7 ani în sus din totalul de 75.002 [22, p. XXII-XXIII]. La modul general, situația științei/neștiinței de carte în cuprinsul județului Cahul, conform datelor recensământului din 1930, se prezenta în felul precum urmează.

După gradul de instrucție și comparativ cu mediul rural al județului, populația știutoare de carte din orașul Cahul era distribuită în 1930 în felul următor: instrucție extrașcolară – 6,4 % (față de 2,9 % în mediul rural), instrucție primară – 64,5 % (91,2 % în mediul rural), instrucție secundară – 23,4 % (4,7 %), instrucție profesională – 2,9 % (0,8 %), instrucție universitară – 2,4 % (0,3 %) și alte școli superioare – 0,4 % (sub 0,1 % în mediul rural) [22, p. XIX]. Datele invocate relevă o discrepantă clară între mediul rural și cel urban al județului Cahul, orașul oferind în acei ani posibilități mult mai mari în obținerea științei de carte și în gradul de instrucție,

Tab. 3. Știutori și neștiutori de carte în județul Cahul la recensământul populației din 29 decembrie 1930 [22, p. XXII-XXIII].

	Cifre absolute	Știutori de carte (cifre absolute și %)	Neștiutori de carte (cifre absolute și %)
Total populație de la 7 ani și peste	149.799	50.775 (34,1%)	98.000 (65,9%)
Populație masculină	74.797	35.020 (47,1%)	39.300 (52,9%)
Populație feminină	75.002	15.755 (21,2%)	58.700 (78,8%)

în timp ce locuitorii mediului rural puteau obține, în principiu, doar o instrucție primară și, în foarte rare cazuri, instrucție secundară și extrașcolară.

În domeniul educației, politica Statului Român în anii interbelici a urmărit în mod constant lichidarea analfabetismului în provinciile istorice recent reunite și, în special, ridicarea nivelului științei de carte a maselor largi ale populației Basarabiei. Din punct de vedere cultural, ceea ce s-a produs în Basarabia între 1918 și 1940 a fost apreciat pe bună dreptate ca fiind o „adevărată renaștere spirituală” [23], avându-se în vedere șansa istorică oferită populației de revenire la valorile naționale și culturale românești, de conștientizare a apartenenței sale etnice, lingvistice și civilizaționale. Așa cum școlii i-a revenit rolul principal în lupta pentru combaterea analfabetismului în mediul populației basarabene, numărul acestora a sporit, între 1920 și ianuarie 1939, de la 1.747 la 2.718, cel al învățătorilor – de la 2.746 la 7.581 în aceeași perioadă, iar numărul elevilor înscriși – de la 136.172 la 346.747 [2, p. 508].

Conform datelor recensământului din 29 decembrie 1930, numărul populației județului Cahul ajunsese la un total de 178.784 de locuitori, iar cel din mediul urban la 17.909 de locuitori, inclusiv 11.370 de locuitori în orașul Cahul [24].

Comparativ cu recensământul din 28 ianuarie 1897, la care se atestase un nivel de numai 20,5 % știutori de carte, în 1930 nivelul acestora în județul Cahul ajunsese la 34,1 % din total, inclusiv la 47,1 % în rândul populației masculine și la 21,2 % în cel al populației feminine, atestându-se o creștere generală de 13,6 % [25, p. XIV-XV]. În mediul urban, în mod special, populația cu instrucție primară alcătuiă 64,5 % din totalul populației de la 7 ani în sus, populația cu studii secundare – 23,4 %, populația cu studii profesionale – 2,9 % și cea cu studii universitare – 2,4 % din total [25, p. XIX]. Conform datelor Camerei de comerț și industrie Cahul, la mijlocul anilor '30 în cuprinsul județului funcționau 286 de școli primare, cu 24.000 de elevi înscriși [11, p. 19-21].

În orașul Cahul, în anii interbelici, sistemul de învățământ era reprezentat de Liceul de băieți

„Ion Voevod” (înființat la 6 august 1913) [26], Liceul de fete „Julia Hasdeu” (înființat în 1917 și a funcționat ca instituție particulară până în anul 1924, când a devenit liceu de stat), Gimnaziul industrial de băieți (cu un număr de 224 de elevi înscriși în anii '30), Gimnaziul industrial de fete (cu 5 clase și 70 de eleve înscrise în anii '30), 8 școli primare și 2 grădinițe de copii [27]. Un important rol în asigurarea funcționării tuturor acestor instituții de învățământ l-au avut subvențiile regulate acordate de Casa Școalelor din București, de Prefectura județului Cahul și Primăria orașului, de Federația „Plugarul” ș.a. [11, p. 20].

În oraș mai funcționau două biserici ortodoxe, inclusiv Catedrala Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil înălțată la mijlocul secolului al XIX-lea, o biserică lipovenească, două case de rugăciuni baptiste și două sinagogi. În rândul altor instituții culturale se numărau Căminul cultural județean și cel orașenesc ale Fundației Regale „Principele Carol”, Liga Culturală, un cinematograf, o societate de vânatoare ș.a. În orașul și în județul Cahul apăreau două ziare politice bilunare: „Liberalul” și „Cahulul”.

Un rol important în culturalizarea populației de vârstă școlară din orașul și județul Cahul în perioada interbelică l-a avut Liceul de băieți „Ion Voevod”, înființarea căruia a fost absolut necesară, dat fiind că, în lipsa unei școli secundare locale, atât elevii din oraș, cât și cei din cele 137 de sate din cuprinsul județului erau nevoiți să urmeze cursurile secundare la Bolgrad, Ismail sau în alte orașe.

Începând cu anul școlar 1917/1918, liceul a trecut sub administrație românească, devenind în scurt timp un centru apreciat de cultivare și de răspândire a culturii naționale românești. Din vara anului 1918, pentru învățătorii din județul Cahul, pe lângă liceu s-au organizat cursuri de limba română, istorie și geografie a României. Programa de studii în cadrul Liceului „Ion Voevod” cultiva elevilor cunoștințe temeinice și un larg orizont intelectual, aici fiind predate cursuri de religie, erau studiate dreptul și economia politică, filosofia, geografia, matematica, științele naturii, fizica, chimia, igiena,

muzica vocală, desenul, caligrafia, gimnastica. O atenție specială era acordată studierii limbilor clasice și moderne: româna, latina, franceza, germana și engleza. Așa cum aprecia A. Bobeica, după o inspecție efectuată la instituția respectivă, „directorul Liceului și corpul profesoral depun o muncă încordată și conștiințioasă pentru propășirea acestui local de cultură națională” [28, p. 30].

Progresul și prestigiul de care s-a bucurat Liceul „Ion Voevod” în perioada interbelică s-a datorat, în egală măsură, directorilor acestei instituții de învățământ – Petru D. Draganov, H. Țapu, C. Romașcu, – cât și unui admirabil corp profesoral: Teodor Suruceanu (profesor de istorie), Elena Simașchevici (istorie), Emil Teodoru (franceză), Platon Bogolepov (limba latină), Mihail Ciachir (limba latină), Alexandru Grozavu (religia), Eugen Cemeachin (litere și filosofie), Eudochia Oghinscaia (economie politică), Constantin Romașcu (matematica) ș.a. [28, p. 23-24].

Creșterea substanțială a proporției știutorilor de carte în toate județele din Basarabia interbelică și reducerea la fel de importantă a ratei analfabetismului constituie un fapt în afara oricăror dubii, acest lucru datorându-se într-o măsură covârșitoare activității școlii românești în noile condiții istorice deschise de Marea Unire din 1918. A fost, așa cum pe bună dreptate afirmă sociologii Adrian și Horațiu Tiberiu Gorun [29], o școală în care a domnit rigoarea, ordinea creatoare de capital educațional și capital social, o școală care a educat în spiritul muncii, integrată organic în comunitate, o școală care a cultivat mintea și a format caractere și conduite. O școală competitivă, cu dascăli de elită, cu elevi și studenți bine pregătiți teoretic și practic, cu absolvenți apreciați în comunitate/societate. Grație eforturilor constante ale guvernelor interbelice, școala românească devenea o construcție instituțională durabilă în care fiecare componentă – de la rigoarea și corectitudinea elaborării și gestiunii documentelor, la rolul medicului școlar – contribuia la exercitarea funcțiilor sale, la acoperirea finalităților educației. A fost școala centrată pe valori, prin-

cipii și norme democratice, în care calitatea corpului didactic se reflecta nu doar în activitatea de predare, în evaluarea elevilor și studenților, în examene edificatoare și credibile, ci și în contribuția la viața comunității. Recunoașterea adevărului că învățământul constituie domeniul fundamental pentru ridicarea nivelului de cultură al poporului, pentru formarea de cadre necesare economiei, vieții administrative, activității sociale, politice, științifice etc. [30], a avut drept consecință sporirea încrederii societății în școala românească interbelică, în prestigiul ei, legitimând-o în plan național și internațional”.

Referințe bibliografice:

1. Vezi: *Originile înapoierii în Europa de Est. Economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*. Coord.: Daniel Chiroț. Traducere: Victor Rizescu. București: Editura Corint, 2004, passim.
2. Boldur, Alexandru. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunză, 1992, 544 p.
3. *Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г.* Под ред. Н.А. Тройницкого. Т. III: Бессарабская губерния. Москва: Издание ЦСК МВД, 1905, с. 2-3.
4. Платонов, Олег. *Русский труд*. Москва: Современник, 1991, с. 147-151.
5. Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 124/FD, fila 124-125.
6. Agenția Națională a Arhivelor, fond 1416, inv. 1, dosar 2, fila 8.
7. Manoilescu, M. *Rostul și destinul burgheziei românești*. București: Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, 1942, p. 74.
8. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. VII: Profesiuni. Publicat de dr. Sabin Manuilă. București: Monitorul Oficial și Imprimeria Națională, 1941, p. 90-97.
9. *Anuarul „Socec” al României Mari*. Vol. II: 1923–1924. București: Editura „Socec & Co.” S.A., 1924, jud. Cahul; *Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură*. București: Editura Rudolf Mosse, S.A., 1928, p. 673-674.
10. *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Cahul pe anul 1933*, p. 1-9.
11. Crețu, Vasile. *Județul Cahul economic. 1927–1937. Cu considerațiuni speciale asupra Circumscripției Camerei de Comerț și Industrie Cahul*. Cahul: Tipografia „Lumina”, 1937, p. 5, 19-21.
12. Banu, G. *Sănătatea poporului român*. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935, p. 530.

13. *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural*. Studii și note. Sub red. dr. G. Brătescu. București: Editura Medicală, 1973, p. 32.
14. Gheorghiu, Const. *L'assistance médicale dans les villes et dans les villages roumains*. În: „Archives pour la science et la réforme sociales”, XVI-e année, nr. 1-4, 1943, p. 269-270.
15. Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 83/1967, fila 13; Ibidem, fond Ministerul de Interne, dosar 526/1942, fila 12.
16. ANA, fond 112, inv. 1, dosar 617, fila 242 verso.
17. *Situația sanitară a Ținutului Nistru*. În: „Basarabia. Ziar de informație” (Chișinău, director Vasile G. Bârcă), 22 ianuarie 1939.
18. *Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale. Probleme și realizări în 1938*. Vol. IV. București: Imprimeria Națională, 1939, p. 2288.
19. *Problema tifosului exantematic în Basarabia*. În: „Basarabia. Ziar de informație”, 13 februarie 1939; Asistența sanitară în Ținutul Nistru. În: „Basarabia. Ziar de informație”, 2 martie 1939.
20. Hoiescu, Gheorghe. *Județul Cahul*. În: Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale. Probleme și realizări în 1938. Vol. IV. București: Imprimeria Națională, 1939, p. 2245-2271.
21. *Din nevoile Basarabiei* (Editorial). În: „Basarabia economică. Buletinul Camerelor de comerț și industrie din Basarabia”, an. XIX, nr. 1, ianuarie 1937, p. 3.
22. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. III: Știința de carte. București: Imprimeria Națională, 1938, p. XV, XIX, XXII-XXIII.
23. Cf. Iorgu Tudor. *Mișcarea cultural-socială în Basarabia după Unire (1918-1940)*. București, 1976, p. 40 (mss.); Arhivele Naționale ale României, București, fond Pantelimon Halippa, 124/F.D., fila 100.
24. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. I: Sex, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmități, populație flotantă. București: Imprimeria Națională, 1938, p. XXVI, XXVI-II-XXIX.
25. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. III: Știința de carte. București: Imprimeria Națională, 1938, p. XIV-XV, XIX.
26. *Anuarul Liceului „Ion Voevod” din Cahul. Anul școlar 1921-1922*. Publicat de C. Romașcu, Tipografia „Cahulul”, Cahul, 1923, p. 3.
27. *Enciclopedia României*. Vol. II: Țara Românească. București: Imprimeria Națională, 1938, p. 588.
28. *Anuarul Liceului „Ion Voevod” din Cahul. Anul școlar 1921-1922*. Publicat de C. Romașcu. Cahul: Tipografia „Cahulul”, 1923, p. 23-30.
29. Gorun, Adrian; Gorun, Horațiu Tiberiu. *O perspectivă istorico-sociologică asupra legislației din învățământul românesc*. București: Editura PRO Universitaria, 2014, 264 p.
30. *Enciclopedia României*. Vol. I: Statul, Imprimeria Națională, București, 1938 (capitolul „Organizarea învățământului în România”); Zotta, Const. Gr. C.; Tulceanu, N. *Partidele politice din România. Istoricul și programele lor*. București: Tipografia „Revistei Geniului”, 1934, 112 p.; Sbârnă, Gheorghe. *Partidele politice din România. 1918-1940. Programe și orientări doctrinare*. București: Editura Sylvi, 2001, 384 p.

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 28.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artelor și mitopoeticii*.